

El Pintor de la Conquesta i la Reial fàbrica de taulells de València

JOSEP LLUÍS CEBRIÁN I MOLINA*

El Pintor de la Conquesta, actiu al segon quart del segle XIX, treballà a la Reial fàbrica de taulells de València durant la darrera etapa d'esplendor de la factoria. Diversos museus valencians i de l'estranger conserven obres seues.

Paraules clau: Taulelleria; Paviments; Pintura ceràmica; Plafons devocionals; Reial Fàbrica de Taulells de València.

El Pintor de la Conquesta, activo en el segundo cuarto del siglo XIX, trabajó en la Real fábrica de azulejos de Valencia durante la última etapa de esplendor de la factoría. Muchos museos valencianos y del extranjero conservan obras suyas.

Palabras clave: Azulejería; Pavimentos; Pintura cerámica; Paneles devocionales; Real fábrica de azulejos de Valencia.

The Painter of the Conquest and the Royal Factory of Glazed Tiles in Valencia

The Painter of the Conquest, who was active during the second quarter of the XIX century, worked at the Royal Factory of Glazed Tiles of Valencia during its last period of splendor. Many Valencian museums and foreign ones as well hold some of its famous works.

Key words: Tiling; Paving; Ceramic painting; Religious ceramic panels; Royal Factory of Glazed Tiles of Valencia.

En els darrers anys hem estudiat l'obra de diversos pintors de la taulelleria valenciana del segle XIX. En un principi destriarem clarament la producció de Joan Bru i Josep Sanchis que fins aleshores la bibliografia especialitzada barrejava. Després hem identificat i tret a la llum la producció artística, pràcticament desconeguda o oblidada, de Joan Ortiz, Pasqual Rosselló, Vicent Camarlenc, Valentí Garcès, Francesc Tos, Miquel Mollà i Manuel Garcès (fill de Valentí). També ens hem ocupat en diversos treballs del pintor Francesc Dasí (Cebrián, 2013), la darrera gran figura noucentista de la taulelleria valenciana. De tots aquests artistes hem pogut localitzar obres autògrafes que ens han permès identificar la producció i poder fer atribucions amb criteri.

Si deixem de banda els sòcols renaixentistes de la Sala Nova del Palau de la Generalitat Valenciana, signats per Oliva el 1574, cal arribar al segle XVIII per trobar un altre precedent de taulelleria autògrafa. El sòcol del refetor del convent de Sant Domènec d'Oriola fou signat en 1755 per

Lluís Domingo, de la fàbrica de Vicent Navarro. Però serà al segle XIX quan diversos pintors signaran algunes obres. Això fou possible perquè els artistes ceràmics comencen a estar alfabetitzats. Per exemple Joan Bru o Josep Folc, els quals han estat alumnes de l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles. També perquè a començaments del segle XIX sorgeix una empresària de l'alçada de Maria Salvadora Disdier que valorà els oficials pintors de la seua factoria, les Reials fàbriques de València, de manera que en una part escollida de la producció els permeté signar junt a la marca fabril. Per exemple Bru i Sanchis, excel·lents pintors de prestigi, que en signar algunes obres constituïren un precedent d'autoritat artística i autoria reconeguda.

També tenim per una banda diversos pintors dels quals coneixem documentalment el nom però que encara no se'ls ha pogut atribuir cap obra amb criteri científic, i per una altra part, podem agrupar nombroses obres i atribuir-les raonablement a la mà d'un pintor del qual desconeixem el nom. És el cas que ens ocupa. En aquest article posem en relació diverses obres d'un autor encara sense identificar, establim una cronologia segura, provisionalment entre 1823 i 1850, i situem la producció d'aquest artista a la darrera fase d'esplendor de la Reial fàbrica de taulells de València.

Rebut: 7-10-2013. Aceptat: 20-11-2013.

* Josep.Lluis.Cebrian@uv.es

Com desconeixem en 2013 el nom del pintor que us presentem, farem servir de moment un nom fictici per tal d'agrupar un conjunt d'obres que sens dubte pensem que pertanyen a la seua mà, i l'anomenarem *el Pintor de la Conquesta*, a partir d'una de les seues obres més emblemàtiques conservada al Museu de Sèvres. Aquest museu conserva un parell de plafons de la Reial Fàbrica de taulells de València datats el 1836 que foren adquirits pel baró Isidore Taylor. El baró i el pintor Adrien Dauzats feren una expedició a Espanya (1835-1837) per tal d'adquirir pintura per a la col·lecció del rei francès Louis-Philippe. Els dos plafons ceràmics viatjaren al vaixell en companyia d'obres de pintors com Joanes, Velázquez, el Greco... i diversos retaules gòtics valencians. Taylor va lliurar els plafons al museu de Sèvres (Garnier, 1897: 554-555, núm. 1599 i 1600). La compra dels taulells degué estar motivada pel gust romàntic francès de l'època, molt interessat pels temes orientals i exòtics. Els plafons, de format apaïsat, estan compostos per 54 taulells cadascun amb un marc classicista integrat. A la part inferior dreta apareix el lloc de producció i l'any: *De la R^l F^{ca} de azulejos de Valencia. Año 1836*. En aquesta data la Reial fàbrica de València que havia pertangut als Disdier era propietat dels Sanchis. Són les dues úniques obres conegudes del període que tenen la marca de la fàbrica, la qual cosa significa que la direcció les considerava dignes de representar la gamma alta de la producció.

El primer plafó conté la Conquesta de València pel rei Jaume I (fig. 1). S'hi representa molt teatralment el lliurament de les claus de la ciutat. El pintor degué inspirar-se en la indumentària vuitcentista que es feia servir a les festes de moros i cristians. Els soldats cristians, situats a l'esquerra, porten una indumentària anacrònica del segle XVI. Els vestits dels personatges musulmans situats a la dreta de la composició responen a una visió molt oriental d'ascendència literària. El tema històric i militar és freqüent a la taulelleria del segle XIX. Esmentarem per exemple la Batalla del Puig datada en 1862 (6x9 taulells) que hi havia a l'ermita de Sant Jordi del Puig (Horta Nord) o la Batalla de Castillejos (4x6 taulells) en la col·lecció de Sergio León signada per Miquel Mollà.

El segon plafó escenifica un tema costumista bastant habitual en la taulelleria valenciana. Es tracta de l'escena de la Paella a la Devesa del Saler (fig. 2) i el seu interès és sobretot etnogràfic. Una família burgesa de València puja un diumenge a la tartana i es desplaça vora l'Albufera a menjar-se una paella. Veiem dos matrimonis i un xiquet que plora mentre juga amb un pardalet lligat d'un fil. Un dels personatges masculins que dina és militar. L'àpat és servit per un matrimoni de criats: la dona que s'acosta amb un cistell de fruita i a l'extrem dret l'home fregeix embotit. Per l'esquerra han arribat a la font a beure dos caçadors, un dels quals entaula conversa amb els comensals i els mostra un ànec. Per la dreta arriba un cec que demana almoïna.

Malgrat que els dos plafons de Sèvres són esmentats en diverses publicacions ja des del segle XIX (Chaffers, 1872, I: 58; Jacquemart, 1875: 599; Ainaud de Lasarte, 1952: 314) i sobretot, malgrat la importància que tenen pel fet d'oferir

informació del que s'està produint a la Reial fàbrica de València en aqueixa data en concret per tindre elements de comparació, estranyament no han estat tinguts en consideració a l'hora d'estudiar l'evolució de la pintura ceràmica valenciana, si exceptuem l'article de Pérez Guillén (2000).

L'any 1836 el pintor tenia un estil ja definit. Hi trobem el gris cendrós i el negre de rètol que pertanyen a les innovacions tècniques del fabricant. També el color rogenc tan característic que trobarem en multitud d'obres del pintor. La vegetació i els trets fisiognòmics dels personatges són molt característics. La dona que té la cullera a la paella té molta semblança, per exemple, amb una balladora de les Seguidilles de Castelló de la Plana, la santa Bàrbara de l'Alqueria de la Comtessa o la Diana del paviment d'Onda, obres que comentarem a continuació.

El Museu de Belles Arts de Castelló exposa un panell costumista que hem anomenat "Les seguidilles" (fig. 3), obra que atribuïm al Pintor de la Conquesta. La composició de l'escena és d'inspiració goiesca. Una parella balla les seguidilles amb les mans repicant les postisses. A l'esquerra un músic assegut toca la guitarra i a la dreta un caçador descansa i encén un cigar. Per la dreta entra una altra parella com si anés a integrar-se en el ball.

També atribuïm al pintor el paviment de color blau denominat de Diana i Apol·lo conservat al Museu del taulell d'Onda (fig. 4). Concretament ens referim a l'escena central, perquè les figures de la sanefa perifèrica semblen obra d'altra mà de l'obra. Diana té una fisonomia semblant als personatges femenins del plafó del Museu de Castelló i l'Apol·lo té la mateixa cara que el guitarrista. Pensem que la cronologia de les dues obres és propera. El Sol que desperta entre Diana i Apol·lo és similar al que llueix a l'Albufera del plafó de Sèvres.

Pérez Guillén (2003) s'ocupà de la iconografia del paviment d'Onda i va veure probable la realització en la Reial fàbrica del carrer Mossèn Femares núm. 1 de València, però discrepam amb la datació tan primerenca que estableix, vers 1820. Pensem que el paviment cal datar-lo als anys trenta (Cebrián-Navarro, 2010: 13) i fins i tot podria endinsar-se en els quaranta (Cebrián-Navarro, 2012: 145). Pel que fa al nom del pintor, l'historiador apunta la possibilitat que l'autor siga Ramon Ramos. En canvi, quan es refereix al plafó de La Conquesta, sense adonar-se que es tracta del mateix pintor, esmenta Mateu Santòrum (Pérez Guillén, 2000). El cert i segur és que ens trobem davant un pintor consolidat que en 1836 treballava a la Reial fàbrica de València en la gamma alta de la producció.

L'obra datada més antiga que atribuïm al pintor és, fins ara, una làpida funerària de 1823 (fig. 5) conservada al Museu de Xàbia. L'estil i la tècnica del paviment d'Onda s'allunya molt de la làpida de 1823 i s'acosta més a una altra làpida del mateix museu datada el 1838 (fig. 6). L'obra datada més moderna que hem localitzat fins ara és un plafó devocional de 1850 a Cullera que està dedicat a la Dolorosa i Sant Francesc (fig. 12). Per tant, hem de situar provisionalment la producció d'aquest artista entre 1823 i 1850. Ja hem vist que en 1836 treballava a la Reial fàbrica de València, ja

que els dos plafons del Museu de Sèvres recullen aquesta informació en el rètol de marca. Vers 1820 és molt possible que el nostre pintor estigués ja en actiu, però no pintava encara amb la mestria que trobem al bell centre del paviment de Diana i Apol·lo. La làpida de Mariana Prat (fig. 5) de 1823 pertany a la primera fase del pintor. L'estil és encara molt arcaic i es troba lluny de la tècnica assolida en el paviment d'Onda. La làpida, presidida pel déu Cronos, és d'estil neoclàssic i predomina encara el dibuix sobre la pinzellada. Com altres pintors ceràmics valencians de l'època evolucionarà des d'una primera etapa on el dibuix és més important fins a passar després a un protagonisme absolut de la pinzellada. Al museu de Xàbia trobem també dues làpides més modernes del pintor: la de Maria Antònia Albi de 1838 (fig. 6) i la de Joan Baptista Albi de 1840 (fig. 7). Les dues reprenen el mateix tema iconogràfic de Cronos i la caducitat del temps.

La resta de la producció que atribuïm a continuació són plafons devocionals. Cal advertir que en taulelleria valenciana dels segles XVIII i XIX no s'hi pot fer cap estudi seriós dels paviments de forma aïllada, sense recórrer a la taulelleria devocional, ja que la majoria d'artistes i fàbriques mantenen simultàniament ambdues produccions i al capdavant són els plafons devocionals els que proporcionen sovint cronologies segures.

A Ontinyent hi ha la Mare de Déu d'Agres de 1843 (fig. 8). El Museu Arqueològic d'Ontinyent i la Vall d'Albaida (MAOVA) conserva un excel·lent plafó dedicat a la Puríssima i Sant Jaume (Belda, 2004) (fig. 9). Els pantalons de seda a ratlles diagonals i els turbants coronats pel creixent lunar són similars als que veiem al plafó de La Conquesta de Sèvres. En col·lecció particular d'Ontinyent hi ha un Sant Antoni de Pàdua (Guerola, 2004).

Entre la producció de l'artista destaca un conjunt de plafons dedicats a la Mare de Déu dels Desemparats. Es tracta d'una advocació que durant els segles XVIII i XIX va tindre gran demanda. El Pintor de la Conquesta la pintà en bastants ocasions. A l'interior d'habitatges d'Alcoi es conserven dos plafons (Segura, 1990: ref. Alcoi 50 i 51) (figs. 13 i 14). En trobem més a Agullent, les Alcubles i Atzeneta d'Albaida. Reprèn la tradició ceràmica de començaments del segle XIX de presentar les imatges sagrades entre cortinatges recollits en els laterals. Només ho fa en el cas dels plafons de la Mare de Déu dels Desemparats i el de Nostra Senyora de la Salut de l'Alqueria de la Comtessa (fig. 15).

L'escenografia és distinta en altres obres d'advocació mariana, com la Mare de Déu del Roser de Montaverner (fig. 16), la Mare de Déu del Carme de Novelda (fig. 17) i dues més d'aquesta advocació: una més petita al comerç, i una altra a Terol (fig. 18), al nostre parer, un dels plafons devocionals més reeixits del pintor, amb presència important del raspat. Aquesta tècnica la fa servir magistralment a la túnica de Maria, en els símbols de la lletania i els escuts carmelites que decoren el marc. El rostre de la Mare de Déu del Carme de Terol és semblant als dels personatges femenins de les Seguidilles de Castelló (fig. 3), així com el de Sta. Magdalena de l'Alqueria de la Comtessa (fig. 29). Els qua-

tre angelets de Terol són similars a molts angelets i Jesusets de la resta de plafons devocionals.

Una altra advocació amb diverses versions és la de Sant Antoni Abat: Cullera (fig. 19), Artana (Museu parroquial) i Benimodo. De sant Miquel Arcàngel coneixem els plafons de Salem (fig. 20) i el Vilar de l'Arquebisbe, molt similars, més un mica distint que estava en col·lecció particular de Xàtiva (fig. 21) i fou víctima d'un robatori. Dos plafons pràcticament idèntics de Sant Josep són el d'Alcoi (Segura, 1990: ref. Alcoi 153) (fig. 22) i el de Xelva. Aquest model del sant es reproduïx al plafó de doble advocació d'Almusafes (fig. 10).

Finalment esmentarem els plafons de Sant Esteve i Sant Vicent en col·lecció particular d'Alberic (fig. 23), Sant Vicent de Marxalenes a València (fig. 24), la Trinitat del Forcall (fig. 25), els plafons de Sant Cristòfol i Sant Gabriel al Museu parroquial de Bocairent (figs. 26 i 27), Sant Pasqual d'Asp, Sant Roc desaparegut d'una col·lecció particular de Xàtiva (fig. 28), unes Ànimes del Purgatori a Toixa i la Magdalena de l'Alqueria de la Comtessa (fig. 29).

El Pintor de la Conquesta se'ns presenta doncs com un artista ceràmic actiu el segon quart del segle XIX que treballà a la Reial fàbrica de taulells de València. Diversos museus valencians i de l'estranger conserven part de la seua obra. Amb aquest treball volem contribuir a rescatar de l'oblit el conjunt de la seua producció.

A continuació oferim un petit inventari provisional. Algunes obres les coneixem per fotografies de publicacions que s'esmenten.

Obres datades:

LÀPIDA DE MARIANA PRAT (1823)

Localització: Xàbia. Museu arqueològic

Especejament: 9 x 5 taulells

Inscripcions: AQUI YACE / D.^A MARIANA PRAT ESPOSA DE / D.^N LUIS LABIÑA CORONEL DE / LOS R.^S EJERCITOS Y GOVER / NADOR DE LA CIUDAD DE DE / NIA FALLECIO EL DIA 28. DE / MAYO DEL AÑO 1823. DE EDAD / DE 43 AÑOS. / RUEGUEN A DIOS POR SU ALMA.

PLAFÓ DE LA CONQUESTA (1836)

Localització: Sèvres. Museu de Ceràmica

Especejament: 6 x 9 taulells

Inscripcions: DE LA R.^L F.^{CA} DE AZULEJOS / DE VALENCIA. AÑO 1836. Conté una cartel·la amb el tema: DIA 9. DE OCTUBRE DEL AÑO 1239. / CONQUISTA DE LA CIUDAD DE VALENCIA, / ENTREGAN LOS SARRACENOS LAS LLAVES AL REY D. JAIME

PLAFÓ DE LA PAELLA A LA DEvesa DEL SALER (1836)

Localització: Sèvres. Museu de ceràmica

Especejament: 6 x 9 taulells

Inscripcions: DE LA R.^L F.^{CA} DE AZULEJOS / DE VALENCIA. AÑO 1836.

LÀPIDA D'ANTÒNIA ALBI (1838)

Localització: Xàbia. Museu arqueològic

Especejament: 4 x 3 taulells

Inscripcions: *AQUI YACE / D.^{na} Maria Antonia Albi, / murió el día 8. de Nobi- / embre de 1838. á los / 43. años / 11. meses y 21. / día de su edad. / R. Y. P.*

LÀPIDA DE JOAN BAPTISTA ALBI (1840)

Localització: Xàbia. Museu arqueològic

Especejament: 4 x 3 taulells

Inscripcions: *D. o. M. / En este sitio se halla enterrado el / cadaver de Juan Bautista Albi, Es-/ poso que fué de Maria Fran^{ca} Ramos, / falleció en 14 de 9bre. de 1840 / á los 60 años de su edad. / Rueguen á Dios por su Alma, que / Requiescad in pace.*

PLAFÓ DE LA MARE DE DÉU D'AGRES (1843)

Localització: Ontinyent. Pont s/n

Especejament: 5 x 4 taulells

Inscripcions: *A expensas de D.ⁿ Lauro Luis Campos año 1843.*

PLAFÓ DE ST. JOSEP I ST. VICENT FERRER (1844)

Localització: Alfafar. St. Gaietà, 4

Especejament: 4 x 3 taulells

Inscripcions: AÑO 1844. Al filacteri: TIMETE DEUM.

PLAFÓ DE ST. JOAN BAPTISTA (1845)

Localització: Montitxelvo. Carrer de Dalt (Casa de la Cultura)

Especejament: 4 x 3 taulells

Inscripcions: *A expensas de Juan Bautista / Climent Moreno. Año 1845. Al filacteri: ecce agnus DEY.*

Observacions: Els taulells 7 i 8 són nous.

NOSTRA SENYORA DE LA MERCÈ (1849)

Localització: Torrent. Abans al carrer de l'Església

Especejament: 5 x 3 taulells

Inscripcions: *Nuestra Señora de la Merced. a / expensas del Padre Fray Jose Rodriguez / Religioso de la Merced Natural de esta / casa año 1849.*

Bib.: Beneyto, 1912: núm. 50

PLAFÓ DE LA MARE DE DÉU DELS DOLORS I ST. FRANCESC (1850)

Localització: Cullera. Mare de Déu del Puig, 6

Especejament: 4 x 5 taulells

Inscripcions: *SE HISO Á ESPENSAS DE BACILIO FRIULA AÑO 1850.*

Paviments i plafons costumistes:

PAVIMENT DE DIANA I APOL·LO

Localització: Onda. Museu del Taulell

Especejament: 6 x 4 taulells de cairó l'escena central

Inscripcions: Als peus dels personatges *Diana i Apolo.*

SEGUIDILLES

Localització: Castelló de la Plana. Museu de Belles Arts

Especejament: 5 x 12 taulells, els superiors i laterals partits.

Plafons devocionals:

ÀNGEL DE LA GUARDA

Localització: Bocairent. Museu parroquial.

Especejament: 3 x 3 taulells, els laterals de l'esquerra partits.

ÀNIMES DEL PURGATORI

Localització: Toixa. Llarg, 56-58

Especejament: 2 x 2 taulells

CRIST AMB LA DOLOROSA

Localització: València. Museu Nacional de Ceràmica

Especejament: 5 x 3 (retallat en forma de creu)

Inscripcions: I.N.R.I.

Observacions: Inv. 1/10401. Sembla que està incomplet. Sota la Mare de Déu es veu la part superior d'un retolet.

CRIST, LA DOLOROSA, LA MARE DE DÉU DE LA PAU I ST. GABRIEL

Localització: El Vilar de l'Arquebisbe. Interior d'una casa

Especejament: 4 x 3 taulells

Bib.: Segura Estevan, 2006: 40.

MARE DE DEU DEL CARMÉ AMB ÀNIMES DEL PURGATORI

Localització: Novelda. Travessia, 25

Especejament: 4 x 3 taulells

MARE DE DÉU DEL CARMÉ

Localització: Terol. Sant Francesc, 74

Especejament: 5 x 5 taulells, el laterals partits

MARE DE DÉU DEL CARMÉ

Localització: En el comerç de Madrid

Especejament: 3 x 2 taulells, els laterals partits

MARE DE DÉU DELS DESEMPARATS

Localització: Alcoi. Carrer de Sant Nicolau (interior).

Especejament: 4 x 3 taulells, els superiors i laterals de la dreta partits

Bib.: Segura, 1990: ref. Alcoi 50

MARE DE DÉU DELS DESEMPARATS

Localització: Alcoi. Carrer de Sant Nicolau (interior).

Especejament: 4 x 3 taulells

Bib.: Segura, 1990: ref. Alcoi 51

MARE DE DÉU DELS DESEMPARATS

Localització: Agullent, St. Antoni, 6

Especejament: 4 x 3 taulells

MARE DE DÉU DELS DESEMPARATS

Localització: Les Alcubles. Mare de Déu dels Desemparats, 37

Especejament: 4 x 3 taulells

MARE DE DÉU DELS DESEMPARATS

Localització: Atzeneta d'Albaida. Carrer del Bot, 12

Especejament: 4 x 3 taulells, els laterals de la dreta partits

MARE DE DÉU DELS DESEMPARATS

Localització: En el comerç on line

Especejament: Estat fragmentari. 4 x 3 taulells. Falten els núm. 1, 2, 3, 5 i 6.

MARE DE DÉU DEL PILAR

Localització: Rubiols de Mora. Interior del palau del comte de Creixell

Especejament: 4 x 3 taulells

Bib.: http://www.ipc.org.es/centro_documentacion/fototeca/foto.R00085.S03.html

MARE DE DÉU DEL ROSER, ST. DOMÈNEC I STA. CATERINA DE SENA

Localització: Montaverner. Major, 28

Especejament: 4 x 3 taulells

MARE DE DÉU DE LA SALUT

Localització: L'Alqueria de la Comtesa. Joan Carles I, 8

Especejament: 4 x 3 taulells

Inscripcions: NUESTRA SEÑORA DE LA SALUD

PURÍSSIMA AMB SANT JAUME

Localització: Ontinyent, MAOVA

Especejament: 6 x 5, els laterals partits

BEATA AGNÉS DE BENIGNÀNIM I SANT VICENT FERRER

Localització: Ontinyent, interior d'una alqueria.

Especejament: 4 x 4 taulells

Bib.: Bernabeu, 2007: 132

SANT ANTONI ABAT

Localització: Artana. Museu parroquial

Especejament: 3 x 3, els laterals de l'esquerra partits.

SANT ANTONI ABAT

Localització: Benimodo. St. Antoni, 47

Especejament: 3 x 3 taulells, els laterals de l'esquerra partits.

SANT ANTONI ABAT

Localització: Cullera. Mossén Tomàs Font, 5

Especejament: 3 x 3 taulells, els laterals de la dreta partits.

SANT ANTONI DE PÀDUA

Localització: Ontinyent. Col·lecció particular

Especejament: 4 x 3 taulells

Bib.: Guerola, 2004: 68

SANTA BÁRBARA

Localització: L'Alqueria de la Comtesa. Plaça Major, 12

Especejament: 3 x 2 taulells

SANT CRISTÒFOL

Localització: Bocairent. Museu parroquial.

Especejament: 3 x 3 taulells, els laterals de la dreta partits.

SANT ESTEVE I SANT VICENT FERRER

Localització: Alberic. Col·lecció particular

Especejament: 4 x 3 taulells, els laterals de l'esquerra i inferiors partits.

Inscripcions: Sⁿ ESTEVAN. M. i Sⁿ VICENTE FERRER. AL filacteri TIMETE DEUM.

SANT JOSEP

Localització: Alcoi. Màquina de Candela.

Especejament: 4 x 3 taulells

Bib.: Segura, 1990: ref. Alcoi 153

SANT JOSEP

Localització: Xelva. María Antonia Clavel, 19

Especejament: 4 x 3 taulells

SANT MIQUEL

Localització: Salem. St. Joan, 3

Especejament: 3 x 3 taulells, els laterals de l'esquerra partits

Inscripcions: A l'escut Q. S. D.

SANT MIQUEL

Localització: El Vilar de l'Arquebisbe. Abans al carrer de las Posadas

Especejament: 3 x 3 taulells, els laterals de l'esquerra partits

Observacions: Mateix model que el de Salem

Bib.: Segura Estevan, 1995: 25

SANT MIQUEL

Localització: Xàtiva. Col·lecció particular, desaparegut

Especejament: 4 x 3

SANT PASQUAL BAILON

Localització: Asp. St. Pasqual, 4

Especejament: 3 x 3 taulells, els laterals de l'esquerra partits

SANT ROC

Localització: Xàtiva. Col·lecció particular, desaparegut

Especejament: 2 x 2 taulells

SANT VICENT FERRER

Localització: València (Marxalenes). Orba, 15

Especejament: 4 x 3 taulells

Inscripcions: TIMETE DEUM

TRINITAT

Localització: El Forcall. Carrer de la Pilota, 11

Especejament: 6 x 4 taulells

BIBLIOGRAFIA

- AINAUD DE LASARTE, J. (1952). *Cerámica y vidrio*. Col. Ars Hispaniae, vol. X. Madrid: Plus Ultra.
- BELDA SANCHIS, J. M. (2004). Puríssima amb Sant Jaume. *Tota pulchra es. Mostra iconogràfica de la Puríssima a Ontinyent*. Ontinyent, Museu Arqueològic d'Ontinyent i la Vall d'Albaida: 50-51.
- BENEYTO I TASSO, S. (1996). Guía histórica descriptiva de la villa de Torrent [1a ed. 1912]. *Torrens*, 9.
- BERNABEU GALBIS, R. (2007). *Imágenes devocionales de Ontinyent*. Ontinyent: Caixa d'estalvis d'Ontinyent.
- CEBRIÁN I MOLINA, J. LI., NAVARRO I BUENAVENTURA, B. (2010). El pavimento de la Seo de Zaragoza. *Boletín del Museo e Instituto Camón Azmar*, 106: 7-22.
- CEBRIÁN I MOLINA, J. LI., NAVARRO I BUENAVENTURA, B. (2012). Els plafons devocionals de M. Mollà i Manuel Garcés a Jesús Pobre. *Aguaits*, 31: 131-147.
- CEBRIÁN I MOLINA, J. LI. (2013). Obres de Francesc Dasí (1833-1892) a les comarques castellonenques. *Butlletí del Centre d'Estudis del Maestrat*, 90: 116-131.
- CHAFFERS, W. (1872). *The ceramic gallery*. Londres: Capman and Hall.
- GARNIER, E. (1897). *Manufacture nationale de Sèvres. Catalogue du musée céramique*. Fasc. IV (série D) Faïances. París, E. Leroux.
- GUEROLA BLAY, V. (2004). Sant Antoni de Pàdua. *Tota pulchra es. Mostra iconogràfica de la Puríssima a Ontinyent*. Ontinyent, Museu Arqueològic d'Ontinyent i la Vall d'Albaida: 68-69.
- JACQUEMART, A., (1875). *Histoire de la céramique: étude descriptive et raisonnée des poteries de tous les temps et de tous les peuples*. París: Librairie Hachette.
- PÉREZ GUILLÉN, I. V. (2000). Las primeras pinturas cerámicas de historia románticas: La entrega de llaves de Valencia al Rey Don Jaime: Epílogo del experimentalismo de la Real Fábrica de Azulejos. *Ars Longa*, 9-10: 191-204.
- PÉREZ GUILLÉN, I. V. (2003). *Apolo y Diana: El pavimento de la paz y el buen gobierno*. Onda: Museu del taulell Manolo Safont.
- SEGURA ESTEVAN, C. (1995). *Paneles devocionales y cruces en el Villar del Arzobispo*. El Vilar: Ajuntament.
- SEGURA ESTEVAN, C. (2006). *Paneles devocionales cerámicos en las casas de el Villar*. El Vilar: Ajuntament.
- SEGURA MARTÍ, J. M. (1990). *Catálogo de paneles cerámicos devocionales de L'Alcoià-El Comtat*. Alacant: Institut de Cultura Juan Gil-Albert.

Figura 1.

Figura 2.

Figura 3.

Figura 4.

Figura 5.

Figura 6.

Figura 8.

Figura 7.

Figura 9.

Figura 10.

Figura 12.

Figura 11.

Figura 13.

Figura 14.

Figura 16.

Figura 15.

Figura 17.

Figura 18.

Figura 20.

Figura 19.

Figura 21.

Figura 22.

Figura 24.

Figura 23.

Figura 25.

Figura 26.

Figura 28.

Figura 27.

Figura 29.